

Crítica de llibres

Al-Jazeera, mirall rebel i ambigu del món àrab

LAMLOUM, O. *Al-Jazira, espejo rebelde y ambiguo del mundo árabe*. Barcelona: Editorial Hacer, 2006.

ISBN: 84-88711-86-7

Per Núria Fernández, col·laboradora tècnica del CAC i doctoranda en comunicació i periodisme a la UAB

Arran dels atemptats de l'11 de setembre, el món occidental va començar a veure habitualment la difusió de missatges d'Ossama bin Laden per mitjà d'un canal fins aleshores desconegut per a la gran majoria dels occidentals, Al-Jazeera, el "canal de Bin Laden", en paraules de l'administració Bush.

L'obra que ressenyem, *Al-Jazira, espejo rebelde y ambiguo del mundo árabe*, escrita per la sociòloga tunisiana de la Universitat de Paris 8, Olfa Lamloum, va més enllà de l'anàlisi de la cadena mateixa: la situa en el context geogràfic i polític del món àrab, i proporciona les claus necessàries per entendre el paper que juga Al-Jazeera en el camp internacional.

Al-Jazeera ('la península', amb referència a la península aràbiga on té la base, Doha, Qatar) va ser inaugurada l'1 de novembre de 1996. Inicialment, emetia en àrab literari només sis hores al dia; el 1997 ja va arribar a les dotze hores i, des del 1999, és un canal d'informació les vint-i-quatre hores del dia.

Actualment, la xarxa de canals de televisió d'Al-Jazeera inclou: el canal d'informació 24 hores en àrab (Al-Jazira, 1996); dos canals d'esports en llengua àrab (Al-Jazira Sports +1, +2, 2003 i 2004); un canal sobre la vida política que transmet conferències en temps real sense editar o comentaris (Al-Jazira Mobasher); un canal adreçat als infants (Al-Jazira Children's Channel, 2005); un canal d'in-

formació vint-i-quatre hores en anglès (Al-Jazira English, 2006), i un canal de documentals en llengua àrab (Al-Jazira Documentary Channel, 2007). Entre els projectes futurs, es troba la creació d'un canal en llengua urdú per poder arribar al sud-est asiàtic, i un canal musical.

Al-Jazeera té més de 1.400 empleats arreu del món, 450 periodistes de quinze nacionalitats diferents (només un 20% de la plantilla és qatariana), 23 delegacions a l'estranger i 60 corresponsals.

Productora audiovisual i d'informació de primer ordre a l'espai mediàtic mundial, té 24 butlletins informatius diaris, 7 programes de debat en directe, 15 més en diferit i dues pàgines web en àrab i en anglès. A més, arriba a una audiència de 35 milions a l'Orient Mitjà i de 15 milions a Europa i l'Amèrica.

El llibre s'estructura en tres grans parts, que poden ser de lectura independent:

1. Al-Jazeera o la singularitat en el món àrab.
2. Al-Jazeera, un contrapoder en el món àrab.
3. Al-Jazeera, un repte per als Estats Units.

A la primera part, Lamloum dóna les claus de l'èxit de la cadena qatariana fent referència a la relació d'Ossama bin Laden i Taysser Allouni, l'únic corresposal de televisió a Kabul durant el règim dels talibans. Allouni es va reunir amb Bin Laden després de l'11 de setembre de 2001. i el va entrevistar. Aquesta entrevista exclusiva va obrir la porta a la consagració internacional del canal, i qüestiona el monopoli mediàtic dels Estats Units. Olfa Lamloum fa una referència exhaustiva de les intervencions del líder d'Al-Qaeda a la cadena qatariana des del 1998, com també de les pressions que la cadena va rebre dels Estats Units. Al-Jazeera és la finestra que permet a Bin Laden aparèixer davant del món, i això la converteix en el canal més controvertit, alhora que guanya credibilitat davant del públic

àrab i musulmà. Això converteix Al-Jazeera en còmplice d'una actitud violenta i reaccionària de l'islam polític? L'autora opina que no hi ha condescendència per part de la cadena amb Bin Laden: el líder d'Al-Qaeda és un actor més del conflicte. No obstant això, el periodista Taysser Allouni va ser inculpat i empresonat a Espanya el 17 de setembre de 2003 per Baltasar Garzón, sota l'acusació de "complicitat amb el terrorisme". Allouni va ser el primer periodista àrab a donar compte d'una guerra declarada pels Estats Units i a obtenir la primera gravació en vídeo d'Ossama bin Laden. Els seus reportatges van ser protestats amb força pels Estats Units. En contra, Al-Jazeera va emprendre una defensa continuada d'Allouni, donant veu a les autoritats que en demanaven l'alliberament i fent conèixer les diverses mobilitzacions ciutadanes i les denúncies de les associacions de periodistes fins a l'alliberament d'Allouni, sota fiança i per raons de salut, el 23 d'octubre de 2003.

La clau de l'èxit de la cadena és, per l'autora, la línia editorial panarabista. Al-Jazeera ha trencat el tabú de la veritat única, incontestable i indiscutible dels règims àrabs. El discurs silenciats del món àrab ha trobat el seu mitjà d'expressió. Al-Jazeera ha fet audibles i visibles opositors islamistes, nacionalistes i feministes, i els ha permès exposar les seves idees, denunciar la corrupció i, segons l'autora, reivindicar les llibertats públiques. Al-Jazeera ha trencat el monopoli de l'enunciat polític. Ha trencat el monopoli que tenien fins fa poc els mitjans de comunicació occidentals. El telespectador àrab ja no ha de mirar la CNN per seguir les eleccions als Estats Units; ni la BBC per entendre les eleccions a l'Iran; ni Le Monde per seguir el debat sobre la prohibició del vel islàmic a les escoles franceses, etc. Al-Jazeera ha marginat el flux d'informació que prové del nord vers el món àrab.

L'autora també dóna compte dels programes de la cadena, com *'A contracorrent'*, un *talk-show* dirigit pel nacionalista laic i populista Fayçal Al-Qassim, que incorpora el model de cara a cara polític televisat, proscriu en qualsevol règim àrab (les gravacions en vídeo d'aquest programa s'arriben a vendre a 100 dòlars la còpia al mercat negre), o *'Testimoni del segle'*, un programa on es conviden i s'entrevisten actors àrabs i musulmans importants, i es contraposa el seu testimoni a altres fonts i testimonis, o al dels mateixos telespectadors.

En relació amb la identitat, Al-Jazeera reivindica una doble

identitat àrab i musulmana. Dóna cobertura política i social de cada país de la regió. Lamloum destaca que el canal qatarià es converteix així en el mitjà d'expressió i de producció de l'imaginari i la identitat del públic al qual s'adreça (més del 73% de la seva cobertura periodística se centra en els països àrabs).

Aquest nacionalisme és un perill? Com diu l'autora, ens trobem davant d'un nou arabisme, amb un nacionalisme que serveix per donar cos a unes aspiracions democràtiques reprimides i on s'incorpora un component d'islamisme obert, que concep la religió com un element d'unificació i de resistència.

La segona part de l'obra fa un balanç del context històric, de l'ambigüitat en la relació amb l'Estat de Qatar i del paper de contrapoder en el món àrab. Aquí l'autora fa un recorregut per la història de la cadena qatariana des que va néixer (comença amb el tancament de la cadena BBC Arabic News), fins als nostres dies.

En la creació d'Al-Jazeera, hi convergeixen dues voluntats: la d'un país petit que tracta de convertir-se en un reducte regional distintiu, i la del periodisme àrab, que vol una televisió alliberada d'Àrabia Saudita i d'altres règims autoritaris.

Lamloum destaca que el canal aglutina tres tendències polítiques diferents: una tendència nacionalista àrab, de la qual és el representant principal el siri Fayçal Al-Qassim; una tendència islamista liberal, encarnada per l'egipci Ahmad Mansour, i una de liberal, que personifica el palestí Jamil Azir. Les tres es posen d'acord per tractar els conflictes del món àrab des d'una perspectiva nacionalista panarabista, per denunciar la política que porten a terme els Estats Units, per treure a la llum pública les aspiracions democràtiques i l'oposició als règims vigents, i l'adhesió a una política econòmica neoliberal com a model de desenvolupament i modernització del món àrab.

En definitiva, Al-Jazeera habilita un espai d'opinió pública panarabista on tenen cabuda les aspiracions democràtiques, les polèmiques islamistes i el ressentiment amb els Estats Units.

L'autora tracta les relacions ambigües de la cadena amb Qatar. La cadena no critica obertament el govern de Qatar, com sí que ho fa amb el de l'Àrabia Saudita (és aquesta una de les seves funcions principals?), però sí que tracta les controvèrsies nacionals parlant de l'existència de les bases

nord-americanes a Qatar o entrevistant representants d'Amnistia Internacional crítics amb el govern qatarià.

En relació amb l'islamisme, l'autora destaca que la cadena qatariana fa una aproximació oberta a totes les expressions de l'islam polític, i es converteix en la primera tribuna d'opinió transnacional oposada a la política repressiva contra l'islamisme. A la pregunta de si la forta presència de l'islamisme al canal eclipsa els corrents laics o d'esquerres, Lamloum respon taxativament: tot rebutjant l'exclusió sistemàtica que practiquen la quasi totalitat dels mitjans de comunicació àrabs (escrits i audiovisuals), Al-Jazeera aconsegueix normalitzar l'islamisme.

L'autora subratlla el paper que té la cadena a l'hora de defensar els drets de la dona a la vida pública del país, de denunciar la violència de gènere, com també el seu posicionament crític contra els corrents islamistes que neguen aquest dret a les dones, sense estalviar crítiques a la postura reaccionària d'islamistes kuwaitians i saudites. La cadena ha dedicat diversos programes a la participació de la dona a la vida pública i política, i té un programa '*Només per a dones*' (*Lilnissâit faqat*), on s'han tractat temes com el paper de la dona en la vida política o el rol de la dona en els moviments islamistes. Toujane Al-Fayçal, gran figura del feminisme àrab, ha intervingut en diferents ocasions en emissions del canal per denunciar els islamistes partidaris de la discriminació de gènere i que neguen el dret de participació de la dona. D'altra banda, Lamloum destaca el paper rellevant que tenen les dones a l'estructura laboral d'Al-Jazeera, que projecta una imatge dinàmica i positiva de la dona i s'oposa a la seva exclusió per part de qualsevol poder religiós i polític.

Altres temes que Lamloum aborda en aquest capítol són el tractament particular que fa la cadena de conflictes actuals: de la guerra civil d'Algèria (la cadena va posar en dubte la versió oficial dels esdeveniments i va desvelar episodis tèrbols), el tractament que es fa de Hezbollah (per a Al-Jazeera, no és una milícia xiïta libanesa proiraniana, sinó un partit libanès que treballa a favor de l'alliberament nacional), el conflicte palestinoisraelià (Al-Jazeera dóna veu a dirigents israelians tant de dretes com d'esquerres, mostra el mapa de Palestina i l'Israel amb les fronteres de 1967; el poble palestí no apareix només com a víctima o com a realitat històrica, sinó també com a "resistència", dedica programes als refugiats palestins i, al mateix temps,

mostra un escenari palestí fragmentat amb lluites de poder i corrupció).

En la tercera part de l'obra, Lamloum parla del desafiament de la cadena a l'ordre imperialista. El canal ha rebutjat la centralitat del concepte de terrorisme present en el discurs nord-americà, i fa una distinció entre terrorisme i resistència. A més, qüestiona les conseqüències de la "guerra contra el terrorisme", i construeix un discurs diferent al del consens mediàtic mundial sobre aquest tema. D'aquesta manera, ha mostrat les conseqüències negatives de la "guerra contra el terrorisme" entre la població civil a la guerra a l'Afganistan, ha fet perdre als Estats Units el monopoli del control de la imatge en un conflicte en el qual eren part implicada i ha aconseguit invertir el flux d'informació nord-sud i posar en dubte el mite de la "guerra quirúrgica". A l'èxit de la cadena qatariana, hi ha contribuït l'alineament patriòtic de les cadenes nord-americanes, cosa que ha creat un buit en el panorama mediàtic mundial del qual s'han beneficiat mitjans de comunicació no dependents de la Casa Blanca o no inspirats pel mateix patriotisme.

En relació amb la guerra de l'Iraq, es va revelar el pes d'Al-Jazeera en el món àrab en el moment que es va posar en evidència l'activisme patriòtic per part de la cadena Fox News. Al-Jazeera va eliminar del seu discurs qualsevol referència als termes utilitzats pels experts propers al Pentàgon com "forces de coalició", "pacificació de zones", "neutralització de bosses de resistència", per parlar d'"invasió", "ocupació" i "resistència". A banda de les paraules triades, hi ha les imatges emeses, com les dels cadàvers de soldats nord-americans (quan els mitjans nord-americans n'autocensuraven l'emissió), o els interrogatoris de presoners de guerra.

Davant de l'hegemonia dels Estats Units en la interpretació del conflicte, Al-Jazeera elabora un discurs alternatiu basat en imatges que desacrediten la versió de l'imperi. Tot això no ha estat fàcil, i l'autora esmenta diferents pressions sobre la cadena que van des de periodistes intimidats, fins a la destrucció d'algunes de les redaccions (la de Kabul, el 2001, i la de Bagdad, el 2003) o el bombardeig d'altres redaccions (Fallujah, el 2004). Però, al mateix temps, davant del fracàs de la posada en marxa de mitjans de comunicació en llengua àrab finançats i controlats pels Estats Units, l'administració Bush sempre ha aprofitat la possibilitat d'aparèixer a la cadena per difondre

el seu missatge i intentar guanyar-se el telespectador àrab.

Per últim, Al-Jazeera ha provocat que apareguin altres canals a la zona com Al-Arabiya (creada al principi de 2003 amb capital nord-americà i d'un grup d'inversors saudites), Al-Hurra (creada el 2004 per l'administració nord-americana), Al-Alam (creada el 2003 per la República Islàmica d'Iran), Al-Manar (el canal de la Hezbollah libanesa), entre d'altres. I, al mateix temps, cal destacar que Al-Jazeera ha servit d'inspiració per a d'altres canals, com el canal de notícies TeleSur, inaugurat al final de 2005 i patrocinat per Veneçuela, l'Argentina, Cuba i l'Uruguai, i que ha firmat un acord de cooperació amb Al-Jazeera que preveu l'intercanvi de continguts, d'experiència tècnica i de capacitat periodística.

En definitiva, estem davant d'una obra rigorosa, d'àgil i fàcil lectura (141 pàgines documentades amb una gran precisió), que proporciona les eines necessàries per poder entendre la complexitat i el paper que juga Al-Jazeera tant en el món àrab com en l'àmbit internacional. Aquesta lectura resultarà molt útil per als qui vulguin trobar una aproximació intel·ligent i ponderada al canal qatarià, cridat a ser una veu ineludible en el món de la informació.

Bibliografia relacionada

LYNCH, Marc. *Voices of the New Arab Public. Iraq, Al-Jazeera, and Middle East Politics today*. Columbia University Press, 2005. 293 pàgines

MILES, Hugh. *Al-Jazeera: How Arab TV news challenges America*. Abacus, 2004. 464 pàgines

MILES, Hugh. *Al-Jazeera: the inside story of the Arab news channel that is challenging the West*. Grove Press, 2006. 448 pàgines

EL-NAWAWY, M.; ISKANDAR, A. *Al-Jazeera. The story of the network that is rattling governments and redefining modern journalism*. Basic Books Inc., 2003. 240 pàgines

DELLA RATTA, Donatella. "Al Jazeera. Media e società arabe nel nuovo millennio". Bruno Mondadori, 2005. 272 pàgines

SAKR, Naomi. *Satellite realms. Transnational television, globalization and the Middle East*. I.B. Taurism & Co. Ltd., 2002. 232 pàgines

TATHAM, Steve. *Losing Arab hearts & minds: the coalition, Al-Jazeera & Muslim opinion*. C. Hurst & Co, 2006. 239 pàgines

ZAYANI, Mohamed (ed.). *The Al-Jazeera phenomenon: critical perspectives on new Arab media*. Pluto Press, 2005. 224 pàgines

RINNAWI, Khalil. *Instant nationalism: McArabism, Al-Jazeera, and transnational media in the Arab world*. University Press of America, 2006. 216 pàgines

DE GOUVELA, Philip Fiske. *An African Al-Jazeera? Mass media and the African renaissance*. Foreign Policy Centre. 2005. 24 pàgines

ZAYANI, M.; SAHRAOUI, S. *The culture of Al-Jazeera. Inside an Arab media giant*. McFarland & Co. Inc., 2007.

RUSHING, Josh. *Mission Al-Jazeera: build a bridge, seek the truth, change the world*. Palgrave Macmillan, 2007. 256 pàgines

Dolor i ofensa en els continguts mediàtics. Una revisió de l'evidència

Harm and Offence in Media Content. A Review of the Evidence. Andrea Millwood Hargrave i Sonia Livingstone
1a edició al Regne Unit: Intellect Books, 2006
ISBN 1-84150-161-1

Per Núria Fernández, col·laboradora tècnica del CAC i doctoranda en comunicació i periodisme a la UAB

Quin tipus d'influència tenen els mitjans? Quins continguts són considerats acceptables pels criteris, les normes i els valors d'avui en dia? Com es pot dibuixar la línia entre el dany i l'ofensa? És un problema d'una determinada classe de continguts? D'uns mitjans? D'uns determinats grups de la societat? Quins són els indicis d'ofensa per als diferents sectors de la població? Quina classe de danys i ofenses han rebut un interès empíric?

Aquest estudi, dirigit per les investigadores britàniques Andrea Millwood i Sonia Livingstone, pretén donar resposta a totes aquestes qüestions, fent una àmplia revisió de la recerca existent al món anglosaxó a partir de l'any 2000 en relació amb els continguts dels mitjans, des de la televisió a la telefonia mòbil, passant per la publicitat i la regulació. Les autores fan una selecció de la recerca realitzada i se centren en l'evidència empírica més que no pas en dades descriptives sobre el mercat i l'ús dels mitjans.

L'informe està dividit en deu apartats que es poden consultar de manera discontinua i que corresponen a diferents mitjans (televisió, ràdio, premsa escrita, pel·lícules, vídeo i DVD, videojocs, internet i telefonia mòbil). A més, hi trobem un apartat dedicat a la música, com també dos apartats independents que tracten de la publicitat i la regulació associada a cada mitjà.

En primer lloc, les autores destaquen el debat existent sobre els termes *dany* i *ofensa* (*harm and offence*), utilitzats sovint de forma indistinta i, a vegades, sense diferenciar-ne l'un de l'altre. A la recerca acadèmica, sovint són poc discutits o diferenciats. Dany (*harm*) és concebut en termes més objectius, es pren com una mesura observable pels altres i, per tant, com a apreciable d'una manera formal. El terme ofensa (*offence*), en canvi, és generalment concebut en termes subjectius: és difícil de mesurar, ja que l'ofensa és experimentada i denunciada de forma individual.

Extreure conclusions sobre l'ofensa és comparativament més senzill que fer conclusions sobre el dany. A mesura que aquests termes estan desplaçant els termes *taste and decency* de les discussions sobre la regulació de continguts als mitjans, es fa necessari un grau de consens en la definició de *harm i offence*.

Televisió

L'omnipresència de la televisió està a bastament documentada per les autores en les 50 pàgines que omplen aquest apartat.

La recerca existent s'ha centrat en:

- La forma en què la televisió pot influir en les actituds i conductes de l'audiència
- Els efectes dels continguts violents a la televisió, especialment sobre els nens i els joves
- Els efectes dels continguts sobre la sexualitat dels joves i altres processos del desenvolupament adolescent (com ara actituds vers la imatge del cos o abús de substàncies)
- Els efectes dels estereotips sobre les diferents audiències
- L'ofensa causada per l'ús de paraulotes i llenguatge ofensiu
- La forma en què es presenten els fets i la informació (especialment a les notícies)

Millwood i Livingstone consideren que pràcticament tota la recerca empírica existent sobre dany i ofensa s'ha basat en el contingut difós pels principals canals de televisió, i que molts estudis d'altres mitjans s'han basat en els estudis fets per a la televisió. Seguint aquesta línia, les autores han trobat poca recerca acadèmica sobre l'ofensa causada per l'exposició a la televisió, atès que gran part de la recerca està enfocada al dany. Tampoc no han trobat gaire recerca que discuteixi els efectes als quals puguin conduir els canvis tecnològics.

Els subjectes principals de la recerca són nens i adolescents, tot i que no es descarta que hi hagi altres grups adults vulnerables que puguin ser afectats negativament per certs continguts (com, per exemple, les persones amb desordres psíquics).

Molta de la recerca sobre els possibles efectes negatius

dels continguts dels mitjans s'ha concentrat en la representació de la violència i, particularment, en els nens. Tothom reconeix que els mitjans no operen en el buit i que, en general, es produeixen efectes sobre els nens. Però on hi ha divergències és en quins són aquests efectes, com són de directes i si hi ha una relació causal entre mirar la televisió i la conducta violenta. Les autores destaquen que un dels problemes amb el qual es troben els investigadors a l'hora de fer la recerca és establir una definició de violència a la pantalla (estudis de la Gulbenkian Foundation i Morrison al Regne Unit, Sander a Alemanya, Wied, Anderson als Estats Units), dels nivells de violència i dels efectes de la violència sobre els nens i els joves.

En relació amb els continguts sexuals, les autores han trobat una gran quantitat de recerques que han estudiat l'actitud dels adults vers el material sexual (Barnett i Thomson), i les actituds i la influència sobre els joves (Buckingham i Bragg, Eyal i Kunkel, Pardun i al., L'Engle). De totes maneres, les autores mostren que hi ha una limitació d'estudis de pornografia a causa de les restriccions ètiques per analitzar les actituds dels infants i joves amb la pornografia.

Pel que fa al llenguatge, hi ha preocupació per l'ús de paraulotes i llenguatge ofensiu (estudis de l'Australian Broadcasting Authority i Ofcom, multes de la Federal Communications Commission) i encara que l'evidència de dany no està clara en l'ús de paraulotes i llenguatge ofensiu a la televisió, les autores constaten que al Regne Unit hi ha una preocupació de com constitueix una matèria d'ofensa considerable, especialment quan els infants poden estar exposats a aquest llenguatge.

Altres qüestions abordades per les recerques existents són la imatge del cos, l'abús de substàncies, el suïcidi i l'autodany, els efectes de la definició de la realitat, la qualitat de les notícies a la televisió i el consentiment informat (entén tothom les conseqüències potencials dels programes en què participa?).

Ràdio

Hi ha molt poca recerca sobre qüestions de dany i ofensa a la ràdio. La recerca existent està focalitzada, principalment, en:

- La percepció dels continguts ofensius per part del públic

- Els programes d'entrevistes/programes en què el públic participa per telèfon o es genera contingut per part de l'usuari
- L'estandardització, la reducció de la diversitat i l'absència de grups minoritaris (sobretot en relació amb la música)
- Lletres de cançons
- Informació

La recerca analitzada mostra que la ràdio ha estat ofensiva, en alguna ocasió, per a una minoria de l'audiència substancial, particularment en relació amb el tractament que donen els presentadors a les persones que truquen (importància de la resposta del presentador) i el llenguatge ofensiu i racista (preocupació dels pares pels continguts que escolten els seus fills).

En comparació amb la televisió, és un fet que la ràdio està menys regulada i, per tant, és més difícil de controlar.

Música

Millwood i Livingstone troben que hi ha molt poca recerca que examini el dany i l'ofensa en relació amb la música. La recerca existent és més analítica que no pas basada en les reaccions de l'audiència (es pren el contingut de la lletra de les cançons i s'analitzen els efectes d'escoltar aquestes lletres), i està principalment enfocada en lletres de música comercial (els darrers anys s'ha donat una atenció particular a la música rap, per la seva suposada lletra violenta, racista i homòfoba).

Les autores destaquen la poca atenció que s'ha prestat al so, tot i que ara hi ha un interès creixent en la representació visual dels vídeos musicals. També destaquen l'emergència d'una literatura especialitzada a examinar el valor cultural de la música (construcció de la cultura i identitat nacional, construcció de la cultura local).

Prensa escrita

En relació amb la premsa, les autores han trobat que la recerca se centra en la forma en què els lectors interactuen amb els mitjans, com també en la importància de la premsa escrita a l'hora de formar i enquadrar el discurs públic sobre problemes importants per a la societat, encara que la

complicitat potencial dels mitjans en la desinformació és qüestionada en molts estudis.

D'altra banda, les autores destaquen l'acceptació de l'ús de llenguatge ofensiu en la premsa escrita perquè és vist de forma més privada o personal, com també una tolerància més gran amb les revistes, especialment les que s'adrecen a una audiència determinada.

La importància de la naturalesa pública o privada de la premsa escrita no ha estat gaire analitzada, però l'evidència suggereix que la forma en què una persona és afectada pel contingut de la premsa escrita està íntimament relacionada amb aquesta distinció.

També resulta interessant l'increment de noves línies de recerca que estudien els còmics i els *manga*, encara que se n'analitzi més la història que no pas el rol social o cultural.

Pel·lícules, vídeo i DVD

Millwood i Livingstone apunten que la recerca en relació amb el cinema s'ha basat, principalment, en els continguts d'"adults": pornografia i violència sexual.

Hi ha poca recerca sobre els efectes dels estereotips i la representació de la realitat. Sí que n'hi ha sobre les respostes emocionals com ara la por, tot i que no hi ha estudis longitudinals.

La pornografia ha tingut una atenció considerable, focalitzada en el dany a aquells que estan implicats en la producció, els consumidors masculins, els nens i la societat (actituds vers les dones). L'evidència de dany en els homes per mirar pornografia no violenta es mostra inconsistent o absent (l'informe no diu res de les dones que veuen pornografia). L'evidència de dany de veure pornografia amb contingut violent és més forta, i en resulten actituds i conductes més negatives o agressives vers les dones, així com el desig de mirar més contingut extrem. Com ja hem comentat anteriorment, l'evidència que mirar pornografia danya els nens continua sent escassa, ateses les restriccions ètiques d'exposar els nens a certes imatges. En aquest sentit, si els continguts menys regulats arriben a ser més accessibles als nens, els investigadors necessitarien trobar un camí per superar aquestes dificultats metodològiques, a causa del creixement aparent del material que combina contingut sexual i violent. Les autores també destaquen que les condicions per mirar una pel·lícula estan canviant, i que encara

no hi ha gaire coneixement de les condicions d'accés dels nens a diferents tipus de contingut nociu.

Seguint aquesta perspectiva, s'han estudiat altres grups vulnerables, amb evidències que els efectes nocius del contingut violent són especialment més grans en aquells que ja són agressius, en infants amb desordres de conducta, en joves delinqüents amb història de violència domèstica i entre delinqüents sexuals, en el cas de contingut pornogràfic.

Tot i això, les autores afirmen que no és clar si les víctimes potencials de la representació de la violència o pornografia són els individus directament exposats a aquest contingut o els que els envolten –si els nens es tornen més agressius envoltats de mitjans violents: en són ells les víctimes o en són víctimes els que ells assetgen i intimiden?

Cal destacar, al mateix temps, que les actituds del públic davant dels continguts de les pel·lícules són generalment més tolerants que davant de la televisió, encara que la tolerància és menor davant de la representació de la violència sexual.

Videojocs

La recerca sobre els videojocs és relativament nova i, en paraules de les autores, està fortament polaritzada entre l'enfocament psicològic i experimental, que argumenta que els jocs electrònics tenen efectes nocius, i l'enfocament cultural i qualitatiu, que defensa que els jocs són només un entreteniment, en algunes ocasions, beneficiós.

Les autores critiquen, d'una banda, que les aproximacions fetes sobre els efectes psicològics mostren unes evidències febles a l'hora de fer un examen més rigorós i, de l'altra, que els estudis culturals, implícitament, cedeixen terreny en assumir certs tipus d'efectes.

Internet

Hi ha molt poca recerca empírica que estudiï l'impacte nociu dels continguts d'internet sobre el públic, en contrast amb el considerable volum de recerca sobre els efectes nocius dels mitjans més establerts.

Segons l'opinió de les autores, s'ha posat molta atenció en la recerca sobre el possible dany de la pornografia i altres continguts no desitjats. Hi ha un interès creixent en els

riscos dels contactes *peer-to-peer*, contactes amb pedòfils, *ciberassetjament*, i el creixement dels continguts d'odi racial. També s'han analitzat els webs de suïcidis, de continguts violents i d'explotació comercial de nens, i hi ha línies de recerca obertes sobre la conducta dels nens i adolescents en relació amb fer amics en línia.

Millwood i Livingstone creuen que, tot i que hi ha proves que internet i les comunicacions mòbils són incorporades en les pràctiques de *bullying*, assetjament i altres formes malicioses de compartir informació, no és clar que aquestes tecnologies siguin responsables d'un increment en la incidència d'aquestes pràctiques. Això es pot deure a la manca d'informació d'anys anteriors. Però sí que és cert que les condicions d'accés, la privadesa i l'anonimat suggereixen que el *ciberbullying*, el *ciberassetjament*, etc. poden introduir nous problemes per als usuaris i exacerbar-ne d'altres que ja existien.

D'altra banda, la resposta de les persones al contingut perjudicial tendeix a ser més tolerant, sota la justificació de la llibertat d'expressió, encara que el trobin ofensiu. Tot i això, encara és poc conegut com responen els grups objectius (especialment les minories ètniques).

Telefonia mòbil

Amb la incorporació dels telèfons mòbils a la interacció social del dia a dia, aquesta és l'àrea que més ràpidament ha crescut en l'àmbit de la recerca.

Hi ha una línia de recerca que relaciona la publicitat i l'ofensa. Aquesta línia té en compte la variació cultural, dins i entre cultures, en què el contingut és considerat ofensiu, com també per a quines persones ho és.

Les autores troben que hi ha evidències que la telefonia mòbil pot causar dany mitjançant la creació de por i humiliació per mitjà del *bullying*. També han trobat recerca acadèmica sobre el risc potencial de dany i ofensa causats mitjançant l'accés a continguts produïts professionalment per a mòbils.

Amb encert, però, les autores també destaquen els efectes prosocials de la telefonia mòbil: nova forma d'interacció social, eina creativa, forma d'entreteniment, proporciona seguretat als pares, etc.

I, amb una perspectiva més àmplia, qüestionen si les tecnologies mòbils són usades de la mateixa forma que d'al-

tres mitjans i si, a l'hora de fer recerca, haurien de ser considerades de la mateixa manera que les tecnologies fixes.

Publicitat

Hi ha una recerca moderada que analitza els efectes (modestos) dels missatges publicitaris intencionals i incidentals, principalment examinats en relació amb els estereotips i, més recentment, en relació amb l'obesitat i altres productes amb conseqüències sobre la salut.

En relació amb els infants, hi ha evidències dels efectes de la publicitat sobre els nens, encara que aquesta recerca és, a vegades, refutada. També hi ha una recerca àmplia sobre el desenvolupament de l'alfabetització en publicitat (*advertising literacy*), encara que les autores opinen que no s'ha mostrat de forma clara que amb una alfabetització en mitjans, o alfabetització en publicitat, els consumidors estiguin menys afectats per la publicitat, ni que les intervencions dissenyades per incrementar l'alfabetització tinguin l'efecte de reduir el dany que provoquen els mitjans. Millwood i Livingstone destaquen també que encara és poc conegut com reconeixen les audiències (adults i infants) la publicitat, el patrocini, l'emplaçament de productes, etc. als nous mitjans.

Regulació

La revisió de la recerca existent mostra que els usuaris accepten de forma general la regulació de continguts (els pares més que altres grups) i tenen unes àrees de preocupació particulars com ara la violència als mitjans, encara que no es tradueixin necessàriament en queixes o altres protestes actives.

Hi ha un suport creixent dels interessats en la importància de l'alfabetització en mitjans (*media literacy*) i en sistemes de senyalització de continguts i informació, a més d'un increment en la conscienciació de les dificultats per assegurar que aquest coneixement es distribueix de manera justa entre la població.

Per acabar, Millwood i Livingstone assenyalen unes prioritats per a recerques futures:

- Recerca sobre marginalització i / o grups vulnerables (incloent-hi gent gran, homosexuals, minories ètniques o persones amb dificultats psicològiques).

- Recerca sobre noves tecnologies (internet, mòbil i altres mitjans interactius) i nous continguts (contingut interactiu, noves formes de publicitat i promoció o contingut extrem).
- Estudis longitudinals o a llarg termini per estudiar els efectes del dany, seguir els canvis en els nivells i tipus de ofensa, i identificar canvis en les expectatives i coneixements dels mitjans entre el públic.
- Recerca sobre la definició de la realitat / estereotips; recerca sobre els nous temes que presenten els nous mitjans, particularment en relació amb la generació de contingut maliciós per compartir per part de l'usuari
- Recerca que contextualitzi els efectes dels mitjans, intentant comprendre el paper que juguen en l'explicació multifactorial d'un fenomen social particular (per exemple, violència, estereotips de gènere, etc.).
- Recerca que compari directament les respostes del públic davant del mateix contingut quan hi accedeix des de diferents mitjans (per exemple, violència en televisió, en pel·lícules, en jocs d'ordinador, en línia), i que ajudi a comprendre com són de diferents les condicions d'accés a un mitjà.
- Recerca sobre els factors que potencialment taponen o exacerbem alguns efectes de l'exposició als mitjans (per exemple, nivell d'alfabetització en mitjans, paper de la mediació dels pares, diferència entre exposició accidental i deliberada, etc.).

Realment, ens trobem davant d'una exhaustiva revisió de la recerca realitzada en llengua anglesa des de l'any 2000 en l'àmbit acadèmic. En aquesta obra de 256 pàgines, editada per Intellect Books (editorial dedicada a la publicació d'obres acadèmiques), hi podem trobar un extens repertori bibliogràfic sobre els estudis portats a terme dels diferents mitjans. Aquest informe mostra la necessitat d'una recerca més exhaustiva per conèixer què fa que algunes persones siguin més vulnerables que altres i quines són les conseqüències a llarg termini de l'ús de mitjans, especialment en relació amb els nous mitjans.

Bibliografia relacionada

WILSON, C.; GUTIERREZ, F.; CHAO, L. M. *Racism, sexism, and the media: the rise of class communication in multicultural America*. Sage Publications Inc., 2003. 344 pàgines

CURRAN, James (ed.). *Mass media and society*. A Hodder Arnold Publication, 2000. 416 pàgines

DOWNING, John D.H. *Questioning the media*. Sage Publications Inc., 1995. 544 pàgines

BERGER, Arthur. *Media research techniques*. Sage Publications Inc., 1998. 184 pàgines

DINES, Gail. *Gender, race and class in media: a text-reader*. Sage Publications Inc., 2002. 792 pàgines

CROTEAU, David R. *Media / society: industries, images and audiences*. Pine Forge Press, 2002. 432 pàgines

La importancia de la verdad. Para una cultura pública decente

LYNCH, M. P. Barcelona: Ediciones Paidós, 2005

Per Pablo Santcovsky, sociòleg i doctorand en comunicació i periodisme a la UAB

La millor manera de definir de què tracta aquest eloqüent llibre és per mitjà de les paraules de l'autor:

"Este libro trata de por qué importa la verdad en nuestra vida personal y política." (p. 13)

D'entrada, des d'una certa òptica racionalista, pot semblar agosarat posar la veritat en un pla normatiu, i aquesta qüestió és un dels temes principals de tota l'obra de Michael P. Lynch, filòsof de professió. Aquí, en deu capítols agrupats en tres parts diferenciades, ens traça una llarga argumentació amb forts instruments provinents de l'ètica i, sovint, de la filosofia del coneixement. Mantinent un to que pretén allunyar-se de l'academicisme, Lynch ens posa exemples de la vida quotidiana per convèncer-nos de la importància de la veritat i, a més, ho fa sense perdre el grau de profunditat necessari que això requereix. D'aquesta manera, el seu programa també pretén ser una mena de guia útil per abordar problemes quotidians amb què tots ens podem trobar a l'entorn de l'ús de la veritat.

En el primer capítol, Lynch assumeix quatre *obvietats* que defensarà durant tota l'argumentació: *a)* que la veritat és objectiva; *b)* que la veritat és bona; *c)* que val la pena investigar la veritat, i *d)* que val la pena preocupar-se per la veritat en si mateixa (p. 34). La veritat, per a Lynch, és una veritat *profundament normativa*, que parteix de la concepció que són les nostres *creences* les que són verdaderes o no ho són. Sota aquesta percepció bàsica, ens diu que la veritat és digna d'interès, però no pas de veneració. La veritat és un valor entre molts d'altres, i ha d'importar-nos a *nosaltres*, als éssers humans *reals*. Apel·lant al mateix sentit comú intuïtiu al qual apel·len altres simulacions filosòfiques com la posició original de Rawls o l'estat de naturalesa de Rousseau, l'autor ens convida a entrar en una màquina en què, un cop dins, gaudiríem d'una realitat virtual dissenyada a la nostra voluntat, on fins i tot podríem oblidar-nos que hi som, i que l'única condició seria que mai no en podríem sortir. Lynch ens suggereix que, en aquesta

situació, la majoria de nosaltres ens negaríem a entrar a la màquina, ja que no voldríem passar la resta de la nostra vida en un món *virtual*, preferiríem una vida de veritat, encara que a vegades fos una vida crua. Segons l'autor, les crítiques habituals a les quatre obvietats consisteixen a associar-les a les "males" idees següents: que només existeix una veritat, que només la raó "pura" pot accedir a la veritat, que la veritat és misteriosa, que només algunes persones poden conèixer la veritat i que hauríem de buscar la veritat de totes les maneres. En els capítols següents, es dedica a anar enderrocant aquestes proposicions.

Al segon capítol, Lynch posa sobre la taula la noció kantiana que les experiències que percebem del món són modelades per les nostres pròpies estructures mentals, és a dir, hi ha un filtre innegable en la percepció que tenim d'allò real: la nostra ment. Però, immediatament, ens recorda que en poder ser conscients d'aquest vel natural que hi ha entre la realitat tal com és i el nostre coneixement, tant podem detectar i prendre consciència dels nostres propis errors de percepció com establir mecanismes de contrastació empírica que ens ajudin a donar consistència i versemblança a allò que volem saber, si és veraç o no. L'autor del llibre prossegueix defensant que, tot i que no podem resoldre els problemes amb una certesa absoluta, la certesa és una qüestió de grau. El valor de la cerca de la veritat no resideix en la possibilitat d'assolir certesa absoluta. Seguidament, reforça la seva tesi acollint cert escepticisme:

"La posibilidad de que podamos equivocarnos implica que la verdad es independiente de nuestras creencias; y la objetividad de la verdad implica, a su vez, que siempre podríamos equivocarnos. En última instancia, lo que ello muestra es que, en la medida en que pensemos que la verdad no es responsabilidad nuestra, hemos de contemplar también la posibilidad de no encontrarla." (p. 46)

Un dels capítols més apassionants del llibre és el que l'autor parla del relativisme com a conjunt de sistemes de pensament que posen en dubte la possibilitat que la veritat pugui ser objectiva. El filòsof comença amb una crítica al relativisme senzill, el que s'assembla al solipsisme i que, com aquest últim, és d'entrada contradictori i gens convincent. Aleshores, decideix empaitar el relativisme postmodern, per al qual la veritat només vindria donada per

la cultura i el sistema de poder que imperi en una comunitat. L'autor acaba rescatant la importància del context, però rebutja meravellosament la resta de pressuposicions relativistes. D'altra banda, al capítol següent, se'ns recorda que assumir que existeixi la veritat objectiva no vol dir que s'hagi de buscar sense tenir-ne en compte les conseqüències. A partir d'aquí, ens proposa que si la veritat no sempre és bona, el nostre objectiu han de ser les veritats rellevants, ja que la veritat no és l'únic valor que perseguim, n'hi ha d'altres. I la rellevància d'una creença vertadera, doncs, dependrà del context. Per tant, quan s'investiga, no només volem la veritat, volem una veritat rellevant i, a la vegada, sovint es volen comprendre les relacions, és a dir, la manera com encaixen diferents aspectes de la realitat.

A la segona part del llibre (capítols 5, 6 i 7), potser la més acadèmica de totes, l'autor va descartant diverses teories de la veritat que considera falses. En primer lloc, descarta el pragmatisme, començant pel pragmatisme clàssic, per mitjà d'arguments bàsics de la crítica a l'utilitarisme; la teoria de la veritat com a coherència; i, en definitiva, acaba no considerant que la recerca de creences verdaderes sigui el mateix que la recerca de creences justificades. Accepta que una bona justificació d'una creença és molt útil per consolidar-ne la veritat, però rebutja que sigui indiferent una creença vertadera d'una creença justificada a nivell pràctic, com ho assumeix el pragmatisme. Seguidament, s'encarrega d'examinar el realisme causal i la teoria de la veritat com a correspondència. Lynch ens diu que passa quelcom semblant al que passa amb el verificacionisme que, com a teoria de la veritat, és insuficient, perquè no aconsegueix explicar la veritat o la falsedat de tot tipus de creença, només d'aquelles que es desprenen causalment d'algun fenomen físic. Però les veritats de tipus normatiu no són compatibles amb el verificacionisme, la qual cosa fa que molts verificacionistes postulïn que els enunciats normatius siguin impossibles de determinar com a veritats o falsos, i només depenen de les opinions. Lynch posa en dubte aquesta concepció, i salva l'obstacle presentant un estatus ontològic de la veritat consistent en una pluralitat de formes que no la fan reduïble a la física, però que tampoc no la converteixen en metafísica. Es tractaria d'un valor èticament desitjable.

A la tercera part de l'obra, l'autor entra en el vessant més ètic de la seva argumentació. Primerament (cap. 8), ens

mostra la importància que té el fet que tinguem creences verdaderes sobre nosaltres mateixos. Per a ell, *actuar lliurement* significa que les nostres accions concorden amb els nostres desitjos. Per això, és important conèixer-nos i tenir una bona autoestima, com també ho és tenir clar allò que volem i que ens preocupa. Per al filòsof, seguim una vida *autèntica* si som fidels a nosaltres mateixos, però fins i tot això és una qüestió de grau, ens revela, i, en definitiva, vol dir-nos que hi ha creences verdaderes dignes d'interès no per allò que inclouen, sinó per allò de què formen part: una vida feliç i pròspera. Una de les diverses qüestions interessants del llibre la trobem quan Lynch constata que declarar que una cosa pugui ser *bona per si mateixa* ens pot conduir a un *tap conversacional*, ja que, d'alguna manera, sembla que no hi hagi res més a dir. Considerar l'autoconeixement com a quelcom *bo en si mateix* pot conduir a una situació similar, però Lynch salva l'escull dient que si considerem l'autoconeixement com una part essencial d'una vida feliç, arribem a bon port, ja que dir que una vida feliç és *bona en si mateixa* sí que és assumible per tothom. Seguidament, fa una aposta per la integritat intel·lectual, la qual no és una qüestió de mera coherència, sinó que és el tret propi de les persones que consideren important la veritat en si mateixa i que, per tant, també estan disposades a canviar les seves creences si no són verdaderes i, fins i tot, a cercar la veritat i tenir el valor de defensar-la. La integritat estaria per davant de l'autenticitat de què parlàvem. Quan ens parla de la felicitat, el filòsof ens diu que és falsa la postura que sosté que la vida bona és aconseguir allò que es vol. Per a ell, és més complex: inclou la felicitat en el conjunt dels conceptes fluids, que són conceptes que poden expandir-se i enriquir-se en funció de les circumstàncies (p. 173) i, en definitiva, conclou que hi ha un concepte de vida feliç amb certes característiques essencials, encara que imprecises. Així, vol dir que tot i que cadascú té un concepte de felicitat diferent, existiria una capacitat potencial que ens poséssim d'acord en uns principis bàsics respecte de què és la felicitat. Per tant:

“Preocuparnos por la verdad y creer la verdad sobre lo que nos preocupa son ingredientes necesarios de la felicidad por ser partes necesarias de la integridad, la autenticidad y el amor propio. Implícitamente, por lo tanto, forman parte del concepto de felicidad.” (p. 176)

El capítol 9 està dedicat a la relació entre la mentida i la importància de la veritat. Primerament, Lynch conclou que la veracitat és un aspecte central de la vida humana, ja que tot i que tots hem mentit alguna vegada, la presumpció de veracitat de les informacions que ens envolten forma part del transfons de la vida humana, i no podríem viure dubtant constantment d'aquesta veracitat. En la mateixa línia, ser sincers amb els altres vol dir respectar-los, i el respecte entre persones, per a Lynch, és quelcom aproximat a un valor universal, la qual cosa comporta que la sinceritat es pugui entendre com un bé constitutiu que reforça la idea que és important preocupar-se per la veritat en si mateixa.

Al capítol 10, i últim, Lynch parla de la importància política de la veritat, de com el fet que a la gent li importi la veritat la farà estar més atenta als excessos dels governs, motiu pel qual la democràcia liberal existeix. Autodeclarant-se liberal (en el sentit nord-americà), en concret defensa el liberalisme (rawlsià) basat en l'existència de drets fonamentals, que esgrimeix que el propi concepte de *dret bàsic* pressuposa el concepte de veritat objectiva (p. 203 i 204). Per a Lynch, una moralitat política ha de ser coherent internament i coherent amb les veritats empíriques sobre les accions dels humans. En definitiva, contraposant-se al deflacionisme de Rorty i, a la vegada, al constructivisme més extrem, ens diu que:

“Una creencia es verdadera si las cosas son como dicha creencia dice que son, y no porque, por ejemplo, nueve de cada diez personas la recomienden. La cuestión decisiva es simplemente que la creencia en una cosa no hace que ésta sea tal.” (p. 212)

En el mateix sentit, l'autor conclou amb una crítica directa a l'actual administració dels Estats Units i les seves polítiques de control de la informació, que contradiuen el principi que un govern democràtic i liberal ha de fer prevaldre la veritat.